

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Et Mgr. Čeňka Pýchy

“Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucí paměti”

předkládané v roce 2020 na Ústavu českých dějin FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Práce se věnuje proměnám institucí paměti v současné české společnosti. Tematizuje nárůst významu „malých“ paměťových institucí, které se stávají konkurencí tradičních institucí „velkých“ (památková péče, muzeum, škola etc.). Programově přitom zaměřuje pozornost na roli aktérů v současné kultuře vzpomínání. Změny vzpomínkové kultury dává do souvislosti se třemi hlavními faktory: s proměnami médií (1); s proměnami vnímání času a temporality (2) a s měnícím se vztahem k minulosti. Jejich impakty zkoumá 1) v oblasti péče o památky, 2) v oblasti musealizace, 3) ve vnímání krajiny a 4) v zájmu o topiku zániku, rozkladu a smrti.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce si klade velmi náročný a současně velmi obtížný úkol zachytit proměnu ve vnímání minulosti v éře nových médií a se všemi jejími důsledky a dopady. Pokouší se nahlédnout vlivy, jež vytváření minulosti určují (s. 13), a to v okamžiku změny, kterou práce předpokládá a jejíž povahu zkoumá. Pohybuje se tak na rozmezí mezi historií, filosofií dějin a kulturní antropologií. Autor zná a testuje řadu konceptů, a to nejen z oblasti paměťových studií, ale také z oblasti teorie médií. S materiálem se však vyrovnává samostatně a hledá vlastní perspektivu. Zdařile využívá i své dlouhodobé výzkumy z oblasti severních Čech, odkud čerpá materiál pro některé ze svých empirických sond.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Práce je přehledně rozčleněna, obsahuje úvod, ve kterém autor představuje svá východiska, předkládá hlavní teze a vypořádává se s dosavadním bádáním, čtyři tematické kapitoly, jež zahrnují konceptuální části a příkladové studie, závěr, ve kterém přehledně shrnuje výsledky svého výzkumu, a konečně náležité paratexty.

Styl práce velmi zřetelně koresponduje s autorovou konceptuální pozicí, zejména s důrazem, který klade na roli aktérů. Text je inscenován jako výpověď o tom, čím se autor v práci zabývá, svou pozici autora/aktéra konsekventně reflektuje. Tato autorská strategie oslabuje striktně výkladovou povahu textu, současně ale umožňuje přesněji sledovat, do jaké míry jsou jasně deklarované záměry naplněny.

Již v úvodu autor formuluje hlavní tezi. Konstatuje, že podle jeho soudu se „velké“ instituce paměti v závislosti na aktérech rozpadají do „malých“ institucí, jež v nové situaci nabývají na vlivu (s. 11). Zatímco „velké“ instituce přesně vyjmenovává, interpretaci toho, co jsou tyto „malé“ instituce, nechává více méně na čtenáři. Z výkladu je zřejmé, že jej zajímají především situace, kdy sami aktéři dekomponují „velkou“ instituci a mediálně proměňují její mnemonické rámce a dosah. Podobně

konstatuje i oslabení velkých narativů, a to na úkor praxe, kterou by bylo možno označit jako historický impresionismus.

2. Formální úroveň práce

Formální úroveň práce považuji za standardní, jen místy se objevují formulace jazykově méně promyšlené:

Např. str. 11: „Tato pozice je podepřena předpokladem...“ (Podle mého soudu je až příliš odvážné opírat cokoli o předpoklad).

Nebo str. 12: Proměna na sebe poutá diachronní logiku... (Podle mého soudu není zcela srozumitelné, co autor míní diachronní logikou a jaký vztah k proměně má na mysli.)

To jsou však jen drobnosti, které nehrají pro celkové hodnocení práce zásadnější roli.

3. Práce s prameny či s materiálem

Práce tohoto typu je nutně selektivní, a to jak z hlediska volby hlavních témat a příkladových studií, tak i z hlediska užitých pramenů a literatury. Vzhledem k akcentaci významu sociálních sítí pro současnou kulturu vzpomínání, pracuje autor hojně zejména s online prameny, nevyhýbá se ale ani archivním a tištěným zdrojům. Je zřejmé, že autor se s prameny vyrovnává kriticky (viz pasáže věnované instituci Pionýra – uvědomuje si manipulovanou povahu oddílových kronik, jež tím jako pramen relativizuje).

Autor je velmi kreativní v práci se sekundární literaturou, z níž čerpá nejen konkrétní poznatky (např. k dějinám konceptu nostalgie), ale zejména konceptuální výzbroj vztahující se jak k oblasti paměťových studií a muzealizace (výstavní komplex, authorised heritage, dark tourism ad.), tak k oblasti mediálních studií (modularita, second person witnessing ad.).

V některých případech však testované koncepty jdou po mém soudu poněkud proti ústřední tezi o významných proměnách paměti v éře nových médií. Autor se například pokouší aplikovat na současné vzpomínání antický koncept pietas/fama. Jeho aplikovatelnost na současné vzpomínkové praxe by však podle mého názoru spíše než na radikální proměny v kulturách vzpomínání ukazovala na silné transhistorické kontinuity.

Na některých konkrétních místech lze s autorem polemizovat, zejména v pasážích věnovaných otázkám týkajícím se zapomínání. S odkazem na P. Ricoeura autor například uvádí, že „neurovědy došly k poznání, že zapomínání nelze chápat jako funkci mozku, ale spíše okolnost, respektive jeden z aspektů paměti, jenž souvisí s tím, že v danou chvíli lidský mozek není schopný vyvolat všechny obrazy minulosti, které zaznamenal“ (s. 174). Z literatury, kterou znám, však vyplývá, že současné výzkumy vedou neurovědce naopak k tezi, že zapomínání je velmi důležitou funkcí mozku, že je aktivním autohygienickým mechanismem, jímž se organismus brání paralyzaci, jíž by nutně působila přemíra nepotřebných informací. A podobně k tezi, že „nic z toho, co jsme viděli, slyšeli, pociťovali nebo se naučili, není zapomenuto definitivně, ale latentně přežívá v naší paměti a může být za určitých okolností vyvoláno“, by bylo možné formulovat antitezi o významu zpětných deformací paměti a konfrontovat ji s konceptem falešné paměti, který postihuje skutečnost, že to, co považujeme za vzpomínky, je často produktem zpětné imaginace.

Skutečnost, že nic z toho nenajdeme u P. Ricoeura, autora, na kterého zcela pochopitelně disertace odkazuje a který je považován za jednu z neoddiskutovatelných autorit, pouze dokládá, jak obtížné je uchopit téma, které se tak rychle proměňuje, a tak rychle se mění i základní parametry jeho výzkumu.

Podobně polemicky lze pojmout i další tvrzení, např. že v soutěži O poklad Anežky české lze pozorovat „postmoderní, prezentní pojetí času“, vyznačující se tím, že se „minulost rozsypala do jednotlivých obrazů a znalostí“. Čtenáře nad touto interpretací napadne otázka, zda se v tomto případě nejednalo spíše o inscenaci tradičního školského modelu znalostí, který se zaměřoval právě ne tak na narativy, jako spíše na dílčí a snadno testovatelné faktografické znalosti.

Tyto spekulativní výtky však nemění nic na tom, že práce je vážně míněným příspěvkem k otázkám současné kultury vzpomínání a přináší řadu velmi zajímavých postřehů, jako jsou například autorovy úvahy týkající se estetizace smutku, rozkladu, zániku (lze tu uvažovat o paralelách k estetizaci rozkladu v období dekadence?), jeho interpretace historických znalostí v pojmech sociálního kapitálu (O poklad Anežky české), chápání vzniku významu minulosti přímo na místě kombinací předporozumění a zážitku, a zejména velmi důležité tematizace role nových médií.

4. Vlastní přínos

Práce nabízí bohatý empirický materiál, hlavní přínos ovšem spočívá v jeho interpretaci. Ocenit je třeba již samu ambici formulovat tak závažný společenský problém, jakým je proměna ve vnímání minulosti. Otázkám podobného typu se historici často programově vyhýbají a řeší specializované historiografické problémy. Intelektuálně náročné uvažování o pozici a významu historiografie je ovšem velmi důležité, zvláště v současné společnosti, s jejím vysoce ambivalentním vztahem k minulosti, dějinám a paměti.

IV. Dotazy k obhajobě

Z hlediska logické výstavby celé práce se mi zdá, že první tematická kapitola, která se věnuje problematice památkové péče, odvádí pozornost od ústředního problému. Z autorova výkladu je zřejmé, že zachování památek, zejména hradů a zámků, chápe jako vlastní východisko pro jeden z ústředních typů aktérské praxe – turismus. Přesto mi v práci chybí 1) pokus o postižení proměn památkové péče od 90. let, které se vyrovnávaly s přechodem od státního vysoce byrokratického paternalismu v neoliberalní systém, a 2) zohlednění vlastního aktérství v rámci památkové péče. Pro autora jako by aktérem, jehož se dotýká památková péče, byl pouze turista. Zcela stranou nechává samotnou péči o památky jako aktérskou praxi.

Moje otázka tedy zní, proč se autor v této části soustředil právě na památkovou péči v období státního socialismu (s historickým exkursem až k vídeňské kunsthistorické škole) a proč se navíc zaměřil na soupisy památek jako centrální pramen. Z hlediska zaměření práce na proměny v postmoderní, digitální společnosti bych spíše očekávala zájem o praxi památkové péče v pozdějším období, kdy se současně začalo diskutovat o roli komunálních institucí, občanských sdružení a soukromých osob v oblasti památkové péče jako o novém typu nestátního aktéra.

V. Závěr

Předložená disertační práce **splňuje** požadavky kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji** k obhajobě a v předběžně ji klasifikuji jako **prospěl**.

06.06.2020

Mgr. Lenka Řezníková, PhD.
Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1